

OORDEEL

in de serie 'Weerbarstige woorden'

Oordelen – het liefst zou je ze afschaffen. Ik weet niet hoe het u vergaat, maar ik kan er soms niet meer zo goed tegen: al die oordelen, in de krant, op radio of tv, of gewoon in gesprek, vaak in de vorm van een imperatief. Ik moet bekennen dat ik bijna zelf ga denken in de gebiedende wijs: hou toch eens op, neem alsjeblieft tijd en ruimte om na te denken, om te luisteren naar iemand die je in de ogen kijkt. Kunnen we iets gevoeliger worden, misschien, voor de ingewikkeldheid, voor de gelaagdheid, voor de veranderlijkheid in ieder mensenleven en in ieder maatschappelijk probleem. Meer vragen stellen in plaats van oordelen geven. Die staan de verbinding tussen mensen in de weg. Laten we daar mee ophouden, denk ik dan.

Maar ik weet ook: oordelen heeft iets onvermijdelijks. Haast zonder het te weten doe ik het zelf, wel of niet uitgesproken. We kunnen niet anders, biologisch of psychologisch, dan denken in contrasten en tegenstellingen, voelen in aantrekking en afstoting. En wat we ervaren, dat spreken we uit. We hebben iets onontkoombaar dualistisch: we nemen iets waar als mooi of lelijk, waar of onwaar, goed of kwaad. En voor je het weet laat je je misleiden door een vast patroon van of-of denken, terwijl het misschien ook en-en had kunnen zijn. Het is al weer verkiezingstijd, de oordelen vliegen ons om de oren. Wat we te horen krijgen zijn geen 'onkreukbare woorden', eerder een 'spervuur van tongen'. Wat zou bij al die weerbarstigheid dan toch de positieve betekenis van oordelen kunnen zijn?

Dat oordelen typisch menselijk is, is in de bijbel goed herkenbaar, maar dan altijd in het perspectief van een goddelijk oordeel dat het menselijke overstijgt. Dat begint al in het paradijs. Iets in de mens drijft hem ertoe te willen weten wat goed is en wat kwaad. En iets in dat paradijsverhaal zegt ook dat dat voor ons een grens aan is, dat ons oordeel onmogelijk definitief kan zijn. Op een andere manier geldt dat ook voor de oordelen van de profeten. Ze stellen aan dat kaak dat wij wel weten wat recht is, maar het niet doen. Ze doorzien de onwaarachtigheid van iedere morele uitspraak die in de praktijk niets voorstelt. In veel psalmen is het niet anders: protest en aanklacht tegen de gemakkelijke oordelen van mensen die mooi praten maar niet doen – én van vertrouwen dat er een God is die wel betrouwbaar oordeelt, die weet wat recht is en menswaardig. In het bijbels perspectief kunnen onze oordelen niet anders dan voorlopige oordelen zijn, ze staan altijd op losse schroeven, omdat er haast onvermijdelijk een afstand is tussen wat we zeggen en wat we doen. Dit besef van de gebrektheid van ons oordeel gaat in de bijbel altijd hand in hand met het vertrouwen dat er een uiteindelijk een oordeel zal zijn waarin spreken en doen werkelijk één zijn: een woord is dat doet, niet dat van mensen, maar dat 'komt met vuur uit de hemel'. Ons past in dit perspectief bescheidenheid en waakzaamheid, geen uiteindelijk oordeel.

Maar wat betekent dan de evangelietekst van vandaag? Zelfs bezien vanuit dit bijbels perspectief maakt Lucas het ons niet gemakkelijk. Want is zijn goede boodschap als het over 'oordelen' gaat? Het vuur dat Jezus komt brengen heeft niets gezelligs of gezamenlijks. Het brengt geen vrede maar verdeeldheid. De weg die Jezus zelf al voor zich ziet brengt hem geen geluk, maar een kwelling die volbracht moet worden. En de menigte die hij toespreekt krijgt geen bemoedigend woord, maar een verwijt en een dreigement. Jezus komt hier op ons over als iemand die het allemaal erg goed weet, iemand die stellig oordeelt – en dan ook nog zo dat we het niet meteen begrijpen. Weerbarstig dus, dit evangelie, het strijkt ons tegen de haren in.

Twee woorden zijn mij opgevallen toen ik in het Grieks probeerde te lezen wat er staat. Het eerste: het werkwoord *krinein* dat 'onderscheid-maken' betekent. Het staat er vaak bij Lucas. Je ziet het hier terug in het woord voor de mensen die dat 'onderscheid-maken' niet goed genoeg doen: de huichelaars, de hypo-krieten. Zij vormen het anti-programma van de evangelist. Het zijn de Farizeeën, al die mensen met morele macht en autoriteit die menen te weten wat ieder moet doen – en dat tegelijk zelf niet doen. Zij oordelen wel, maar ze zijn niet oprecht, ze spelen een spelletje met het oordeel, ze tonen in iedere situatie weer een ander masker. Ergoer nog: ze beschermen de rijkdom van de rijken van wie ze afhankelijk zijn, ze negeren de ellende van de armen die ze als slaven behandelen. De verdeeldheid waar Jezus het over heeft en die dwars door families en bloedverwantschappen heen loopt, zou wel eens de verdeeldheid kunnen zijn die eerst boven water moet komen om een waarachtig oordeel, een deugdelijk onderscheid mogelijk te maken. Zo bezien is het vuur dat Jezus brengt hetzelfde vuur als dat van de profeten: de hypocrisie, de ogenschijnlijke harmonie van een vrede zonder recht, die moet eerst bezwijken. Het evangelie is een verhaal van *krinein*, van waarachtig onderscheiden, van kritiek

en van crisis, van ontmaskering van al het huichelachtige oordelen dat zo overheersend is in de wereld, toen en nu.

Het tweede woord dat mij opviel staat in die ene fascinerende vraag van Jezus: 'Hoe kan het dat jullie het weer zo feilloos kunnen voorspellen, maar geen onderscheid kunnen maken in deze *tijd*?' Het woord is hier *kairos*. Andere vertalingen geven 'tijdsge wicht'. Maar in *kairos* klinkt ook mee: het nu, het heden, de gelegenheid voor een nieuw begin, de kans die we nu hebben om helder in te zien wat recht is en wat niet en daarnaar te handelen. In combinatie met dat vreemde einde van de lezing – die twee mannen, die de aansporing krijgen om hun geschil nu bij te leggen en niet af te wachten wat een hogere, oordelende autoriteit daarvan zal zeggen – krijgt dat woordje *kairos* een actuele betekenis: oordelen is iets dat we bij voorkeur niet aan anderen moeten overlaten, maar eerst en vooral heel goed zelf, voor onszelf, kunnen en moeten doen. Anders dan je misschien zou verwachten zegt het evangelie ons: verlaat je niet op een hoger oordeel, wees volwassen, gebruik je verstand, leef vanuit de geest van de waarheid die in jezelf leeft, gebruik iedere mogelijkheid, ieder nu-moment dat je hebt om een waarachtig mens te zijn of het steeds meer in doen en laten te worden. Het evangelie geeft ons ruimte in de tijd: maak je geen zorgen om de dag van morgen of om het definitieve oordeel dat ooit komt. Maak in het heden gebruik van het onderscheidingsvermogen waarover je beschikken kunt, de geest die in je leeft, in ieder nieuw ogenblik.

Het evangelie van Lucas vraagt om een volwassen politiek bewustzijn: dat wij ons niet langer vastklampen aan autoriteiten en oordelen buiten onszelf die bijna onvermijdelijk ten prooi zijn aan hypocrisie; het vraagt dat wij zelf, van onderop, op een juiste, verstandige manier leren omgaan met de verdeeldheid die er altijd is. Het bijbelse criterium voor een waarachtig oordeel is niet: een blind vertrouwen op een autoriteit of een oordeel van buiten, maar eerder, bij iedere gelegenheid die zich voordoet, dat we zelf de moeite nemen het onderscheid te maken, te kiezen voor het best mogelijke en daar zo eerlijk en oprecht mogelijk in zijn. De tekst van Lucas bevat een boodschap van hoop: dat wij, in alle verdeeldheid en in de kakofonie van de oordelen om ons heen, als we bij onszelf blijven, kunnen vertrouwen op een vermogen tot waarachtig en wijs oordelen dat in ons is; dat eigenlijk niets ons in de weg staat om van die mogelijkheid in vrijheid gebruik te maken. Dat hoeft niet te leiden tot stoere one-liners en stellige uitspraken. Het gaat om een oordeel dat dichtbij is, dat misschien niet eens wordt uitgesproken, dat weet heeft van wat er leeft en dat door alle onderscheiden en verschillen heen op zoek is naar wat verbindt en wat gezamenlijk is. Eigenlijk is er maar één criterium: dat er recht wordt gedaan, dat ieder mens de plaats en de ruimte kan vinden die hij nodig heeft om in vrede samen met de ander te kunnen leven.

Maar wat dan met dat Laatste Oordeel, waarvan de bijbel ook spreekt en dat, als je goed leest, uiteindelijk ook het heden voortdurend bepaalt? Is dat oordeel dan niet dreigend en beklemmend, vrijheid-berovend? Ja, het is waar, dreigende taal is de bijbel niet vreemd en heeft onze religieuze vrijheid eeuwenlang beknot. Een schrijver als Franz Kafka voelde dat feilloos aan. 'Alleen door ons tijdsbegrip noemen we het Laatste Oordeel zo, zei hij, maar eigenlijk is het een standrecht.' Ik geloof niet dat dit ooit werkelijk de bedoeling was. Het kan ook anders. Afgelopen week zag ik in het Rijksmuseum het Laatste Oordeel van Lucas van Leyden. Bovenin geeft deze Lucas, in alle bescheidenheid, zijn afbeelding van God: een man, inderdaad, met een baard en een troon en een soort pauselijke mijter. Daaronder heel eenvoudig de duif, symbool van de Heilige Geest. Daar weer onder de figuur van Christus, met het zwaard als symbool van het oordeel dat over de mensheid zal worden geveld. Zoals te verwachten: de schilder heeft zich uitgeleefd in de weergave van de verdoemden, die opgeslokt worden door de met vuur gevulde muil van een monsterlijk beest. Maar het mooist zijn de mensen die staan aan de paradijselijke kant van het schilderij. Ze zijn allemaal naakt en kwetsbaar-schoon geschilderd. Je voelt als kijker de intensiteit en aandacht van de schilder, als was het hem erom te doen de mens, puur als mens, recht te doen. Door de strakke compositie heen, leeft het kunstwerk van een geest van vrijheid. Het laat ons zien: er is een vrijmoedig beeld mogelijk van het Laatste Oordeel, dat voorbij is aan ieder menselijk oordeel en dat zegt: Ik zal je recht doen, je mag er zijn, zoals je bent. Zo moge het zijn.

Germain Creyghton

Overweging bij Lucas 12, 49-59